

रुई, बाभळी प्रस्तावना

समायोजित जीवन जगण्याचे सूत्र सांगणारे,- रुई, बाभळी.

आत्मचरित्र हा व्यक्तिजीवनाचा इतिहास असतो. व्यक्ति ज्या समाजात, व्यवस्थेत वावरते, त्याचा परिणाम व्यक्तिच्या जीवनावर होत असतो. आपल्या भोवतलच्या वातावरणातून व्यक्तिच्या जीवनविषयक जाणिवा समृद्ध होत असतात. समाजातील रीती भातीचे, चालीरीतीचे, रुढी परंपराचे, सण, संस्काराचे पडसाद व्यक्तिच्या जीवनात उमटत असतात. या सा-या बाबींचे यथातथ्य आविष्कारण करणारा वाङ्मय प्रकार म्हणून आत्मचरित्राकडे पाहिले जाते.

मंगळवेढा ही संताची भूमि म्हणून ओळखली जाते. ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, धार्मिक, आणि क्रिडाविषयक क्षेत्रात समृद्ध परंपरा लाभलेल्या या भूमिचे लेखकाचा जन्म १९५१ च्या आसपास झालेला आहे. या भूमिचे लेखकाचे जीवन व्यतित झाले. त्यामुळेच मंगळवेढ्यातील ५० व ६० च्या दशकातील समाज जीवनाचा, कुटुंब कबिल्याचा, मित्र परिवाराचा, पाहुण्या रावळ्याचा, शेत शिवाराचा आणि गुरुजनविषयी आठवणींचा खजिना आपणाला नारायण घुले यांच्या रुई, बाभळी या आत्मचरित्रात वाचावयास मिळतो. वास्तवाच्या पायावर अवतीर्ण झालेल्या या आत्मचरित्रात लेखकाने बालपणापासून पाहिलेले, सहन केलेले, जोखिलेले, अनुभवाचे संचित प्रवाहीपणे अभिव्यक्त केलेले आहेत. यात निरागसता आहे, निष्पापता आहे, जगण्याची आस आहे, शिकण्याचा ध्यास आहे, अन्याय, अपमान, आणि अवहेलना सहन करण्याची सोशिकता आहे. पण त्याच्या जोडीला जन्मजात अपंगावर मात करून आपले अस्तीत्व सिद्ध करण्याची उर्मीही आहे. जिद्द, चिकाटी, धडपड, धाडस, या व्यक्तिगत मुल्यावर आधारलेले हे आत्मचरित्र सर्वसामान्यांना, सोशिकांना, पिडीतांना जगण्याची उर्मी देणारे आहे. त्यांच्या जीवनामध्ये नवा प्रकाश पेरणारे आहे. वंचितांच्या जीवनामध्ये संघर्षाची मशाल प्रज्वलित करणारे आहे. तर आदर्शवादाचे उदाहरण प्रस्थापित करणारे आहे.

बीज अंकुरे अंकुरे,

ओल्या मातीच्या कुशीत.

कसे रुजावे बियाणे

माळरानी खडकात.

अशी मधुकर आरकडे यांची पद्य पक्ती आहे, थोड्या फार फरकाने लेखकाची जडण-घडण अशीच झालेली आहे. ओसाड माळरानावर पाण्याचे दुर्भिक्ष असतानाही, रुई-बाभळी रुजतात. मंद वा-याबरोबर डोलतात. वादळ, वा-यांचा धैर्याने सामना करतात. अनंत संकटाचा सामना करून, आपली मूळ जमिनीत घट्ट रोवून, दिमाखाने डौलात उभ्या राहतात. आकाशाला गवसणी घालण्याचे सामर्थ्य त्यांच्या ठिकाणी असतं. अखंड संघर्ष करण्याची जिद्द असते. त्यामुळेच त्या प्रतिकूलतेतही प्राप्त परिस्थितीला आव्हान देतात आणि

स्वतःला सिध्द करतात. नारायण घुलेचा रूई, बाभळी मधला सारा जीवन प्रवास हा असाच आहे. त्यामुळेच या आत्मचरित्राचे नामाभिधान सार्थक आहे. आपल्या गावपंढरी विषयी लेखकाला विशेष प्रेम आहे. आपल्या गावाचे सर्वग सुंदर वर्णन करताना, लेखक सारेच बारीक सारीक तपशिल पूर्वीचा गाव, बाजार पेठ, मंदीरे, कचेरी, ग्रंथालय, सरकारी दवाखाना, शाळा, याचे उल्लेख गावाची संपन्नता, समृद्धता आणि सर्व व्यापकता दाखवून देतो. आपल्या माती विषयी प्रेम अभिव्यक्त करताना, लेखकाच्या लेखणीला विशेष बहर येतो. त्याचा कुटुंब कबिला फारच मोठा आहे. शेती हा कुटुंबाचा परंपरागत व्यवसाय असून, वर्षा काठी कांही एकरातील उत्पन्नात अतिशय काटकसरी जीवन जगून, शेती खरेदी करण्याची व ती उत्तम पिकविण्याची त्यांच्या वडिलांची जिद्द आहे. आई, वडिल, चुलते, चुलत्या, चुलतभाऊ, भावभावकी, शेजारी- पाजारी अशा समुहात त्यांचे बालपण व्यतित झालेले आहे. दुर्भाग्याने जन्मतःच मिळालेल्या अपंगत्वामुळे आपल्या बाबतीत घडलेल्या अन्याय व अत्याचाराचा पाढाच लेखकाने इथे वाचला आहे. जन्मजात पाय उलटे असल्यामुळे झालेली परवड, पांगळ्या, फेगड्या, म्हणून झालेली अवहेलना, आईकडून, आज्जीकडून मिळालेली दुय्यम वागणूक, बहिण भावाकडून झालेला अपमान व या सा-या दुःखाचे कड पचविताना, लेखक लहानाचा मोठा झालेला आहे. आपल्या जीवन प्रवासातील सूक्ष्मातील सूक्ष्म तपशिल नोंदवून आपल्या स्मरण शक्तीची चुणुकच या आत्मचरित्रातून लेखकाने दाखविलेली आहे.

रूई, बाभळी मध्ये पात्र प्रसंगाची खूपच गर्दी आहे. प्रति वर्षी जमीन जागा खरेदी करण्याचा वडिलांचा हव्यास, मुलांच्या आरोग्याकडे व शिक्षणाकडे दुर्लक्ष करण्याची वृत्ती, घरात वाढलेले मुलांचे लेंढार, चुलत्या कडून जमिनी बाबत व घरातील जागे बाबत होणारी आडवूणक, नातेवाईकांच्यातील जमिनी बाबतची होणारी फसवणुकीची प्रकरणे, जिजाई व सुभाईच्या स्वभावातील पराकोटीची भिन्नता, आशा विषयी वाटणारी अनामिक ओढ, शालेय जीवनामध्ये भेटलेले विभिन्न स्वभावाचे गुरूजन, गावातील पुढारी, आप्त स्नेही अशा एक ना अनेक पात्रांची स्वभाव चित्रणे प्रसंगपरत्वे अतिशय चपलखपणे या मधून चित्रित करण्यात आलेली आहेत.

सत्यकथा आत्मचरित्राचा पाया असतो. रूई बाभळी मधून कुठलाहि आडपडदा न ठेवता, अगदी तटस्थपणे आणि त्रयस्थपणे लेखकाने सत्यकथन केलेले आहे. बालपणी चोरून विकलेला कडबा, जिजाई कडून बाळुती धुण्याचे सक्तीने लावले जाणारे काम, आशा विषयी वाटणारी अनामिक ओढ, तंबुतील चित्रपट चोरून पाहाण्यासाठी केलेली धडपड, गावशिवारात, बावधनात फुटलेली गुडघ्याची वाटी, त्याच वेळी रात्री कुत्र्यानी केलेला हल्ला, भालेवाडी शिवारात रात्रीच्या वेळी वेडा भेटल्यानंतर झालेली फटफजिती असे एक ना अनेक प्रसंग अतिशय रोमहर्षकपणे यामध्ये लेखकाने चित्रित केलेले आहेत. तसेच तत्कालीन समाजव्यवस्थेतील भुताटकी, देव देवरस्की, अंगात येणे, करणी करणे, जादू टोणा करणे, नरबळी देणे, अशा असंख्य सामाजिक समस्यांचाही अविष्कार यामध्ये प्रसंगपरत्वे लेखकाने उल्लेखिलेला आहे. शेती आणि मातीवर प्रेम करणारा कुणबी, तिला जिवापाड जपतो. तिची नांगरणी करतो, पेरणी करतो. शेवटी खुडणी आणि मळणी करून धान्याची रास उभी करतो. शाळा शिकत लेखकानी यातील कांही कामे कुटुंबाच्या गरजे नुसार केलेली आहेत. यावेळी अचानकपणे उदभवलेल्या कांही रोमांचकारी घटनांचे अनुषांगिक दाखलेही दिलेले

आहेत. संस्कार आणि संस्कृती हा समाजाचा पायाभूत भाग असतो. मंगळवेढ्यात भरणारी दामाजीची यात्रा. यात्रे निमित्त येणारे सिनेमाचे तंबू, जादूचे खेळ. याशिवाय नागपंचमीचा सण त्या निमित्ताने होणारे खेळ या माध्यमातून आपली सांस्कृतिक भूक भागविणारा समाज आपणास येथे भेटतो. या शिवाय इंदिरा गांधी, यशवंतराव चव्हाण या सारख्या राष्ट्रीय नेत्यांच्या सभा, सोलापूर जिल्ह्यातील व मंगळवेढ्याच्या स्थानिक स्वराज्य संस्थातील राजकारण याही बाबींची दखल यामध्ये घेण्यात आलेली आहे. अपमानाचे, अवहेलनेचे जगणे वाट्याला येऊनही, लेखकाच्या मनामध्ये जगण्या बरोबर शिक्षणाचीही प्रचंड ओढ आहे. त्यामुळेच अडचणीवर आणि संकटावर मात करित शाळेची पायरी चढलेला पोपट्या, हळू हळू शाळेत रमतो. गुरुजीचा मार खातो, धाक सहन करतो. जन्मजात अपंगत्व वागवित, हळू हळू एक एक इयत्ता ओलांडीत, शिक्षणाच्या दिंडीचा पाईक बनतो. कुटुंबातील बहुतांश लोकांचा विरोध असतानाही, अभ्यासात रममाण होतो. अभ्यासात सातत्य ठेऊन, गुणवत्तेला साद घालण्याची क्षमता स्वतःच्या ठिकाणी निर्माण करतो. एका बाजूला शिकण्याची उमेद आणि दुस-या बाजूला वडिलांना प्रसंग परतवे शेती कामात मदत करण्यासाठी केली जाणारी सक्ती या चक्रात सापडूनही कधी केंद्रात तर कधी जिल्ह्यात गुणवत्ता यादीत स्थान मिळवितो. हे त्याचे यश निश्चितपणे वाखाणण्या सारखेच आहे. लेखकाची स्मरणशक्ती अफलातून वाखाणण्या सारखीच आहे. कला, क्रिडा, सांस्कृतिक, सामाजिक, राजकीय अशा विविध क्षेत्रातील व्यक्तींची, घटनांची, प्रसंगाची मालिकाच यामधून अवलोकनात येते. तत्कालीन काळ, सन, तारीख, काळ, व्यक्ति नामावली या बाबतची इतंभूत तपशिलाची नोंद करण्यात लेखकाचे कौशल्य पणाला लागले आहे. या शिवाय मंगळवेढा परिसरातील कुस्तीचा इतिहास, ज्वारीची उपलब्धता, साक्षात ज्वारीची कोठार, व्यापार, लोकांचा बाहेरख्यालीपणा, भांडखोरपणा, स्वार्थीवृत्ती, अंधश्रद्धाळूपणा अशा अनेक कंगो-याचा धांडोळाच आपणास रूई बाभळी मध्ये घेतलेला दिसतो.

प्रयत्न करणा-यालाच परमेश्वर सहाय्य करतो. अडचणाची अडसर दूर करून इच्छित ध्येया पर्यंत नेतो. संस्कृत मध्ये एक सुवचन आहे.

उदयमः साहसमं, धैर्यं, बुद्धी, शक्ती, पराक्रमः।

षडते यत्र वर्तन्ते तत्र सहाय्यकृत विधीः।

यातील सहाही सद्गुण लेखकाच्या व्यक्तीमत्वात प्रतिबिंबित झालेले असल्यानेच असंख्य अडथळ्याची शर्यत पार करून तो शिकला आहे. आपल्या ध्येयाप्रत पोहचला आहे. आपला जीवन प्रवास रेखाटताना, सत्य कथनाबरोबर लेखकाने घटना प्रसंगाचे यथातथ्य वर्णन करण्यावर भर दिला आहे. त्यामुळेच मंगळवेढा नगरीचा सर्वांग सुंदर दस्तऐवज ठरावा इतके सुरेख वर्णन करण्यात लेखक यशस्वी ठरला आहे, यामधून त्यांनी आपल्या जीवनातील लेखनाबरोबर आपल्या परिघातील सर्वच घटकांना सुयोग्य न्याय दिलेला आहे.

ओघवती भाषा, अनुषांगिक संवाद, रोमहर्षक वर्णने, सूक्ष्मातिसूक्ष्म तपशिल, बोलीभाषेचा प्रभावी वापर यामुळेच रूई, बाभळी या आत्मचरित्राचे वाडमयीन मुल्यही निश्चितपणे उंचावलेले आहे. आपल्या जीवनामध्ये संकटाचे अनेक डोंगर आडवे आलेले असतानाही, पर्वताचे शिखर चढण्याची तेनसिंगाची हिमंत, निर्धार आणि धाडस हे गुण लेखकाच्या ठायी आहेत. हे या निमित्ताने अधोरेखीत झाले आहे, रूई बाभळी प्रमाणे तग धरून राहाण्याची आणि आकाशाला गवसणी घालण्याची त्याची जिद्द वाचकांना निश्चितच

प्रेरणादायी अशीच आहे. रूई, बाभळीच्या रुपाने अत्यंत प्रभावशाली संघर्षाची कहाणी कथित करणारे व सर्वानाच प्रेरणा देणारे आत्मचरित्र लिहील्या बद्दल लेखक नारायण घुले यांचे मी मनापासून अभिनंदन करतो. त्यांच्या पुढील साहित्यक वाटचालीस खूप खूप शुभेच्छा.

डॉ. श्रीकांत श्रीपती पाटील
हातकणंगले, जि. कोल्हापूर.
राष्ट्रपती पुरस्कार शिक्षक,
राज्य पुरस्कार साहित्यिक,
मो. नं. ९८३४३४२१२४.

